

Mooi, het leven is mooi.

Over het vijfde rapport van het Europese antifoltercomité (CPT)

TOM DAEMS*

Met een roze bril op je neus ziet het leven er plots veel mooier uit. Will Tura verkondigde deze opbeurende boodschap jarenlang met verve in Vlaamse tenten, kroegen en parochiezalen. Tura schreef *Mooi, het leven is mooi* na zijn revalidatie van een zwaar verkeersongeval. Met zijn bemoedigende woorden stak hij vele fans die door een dal of dipje gingen, een hart onder de riem. En hoewel ik mijzelf geen Tura-aanhanger zou durven noemen, staan volgende prachtzinnen ook in mijn geheugen gegrift:

*Nu zie ik het leven door een roze bril
En alle problemen lijken zo gering
Zelfs de sombere dagen bedroeven me niet
En de ruisende regen klinkt als muziek*

Ik moest afgelopen zomer aan Tura denken toen ik de mediaberichtgeving las onmiddellijk na de publicatie van het vijfde rapport van het Europees Comité ter Voorcoming van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT). Op 23 juli 2010 gaf het CPT het rapport vrij waarin het zijn vaststellingen en aanbevelingen had neergeschreven naar aanleiding van het meest recente periodieke bezoek aan ons land, dat plaatsgreep van 28 september tot 7 oktober 2009.¹ Diezelfde dag kopte *De Morgen* op zijn webstek 'België krijgt goede punten voor gevangenisbeleid'. In het korte artikel werd vluchtig verwezen naar de 'kritiek op de overbevolking' die (de woordkeuze komt uit het artikel van *De Morgen*) 'gebruikelijk' is. Verder stelde de krant dat het CPT (de woordkeuze komt wederom uit *De Morgen*) 'wel' aandringt op de invoering van een gegarandeerde dienstverlening bij stakingen. De algemene teneur was echter dat België 'over het algemeen goede punten voor zijn gevangenisbeleid' kreeg en dat ook het Masterplan 2008-2012 voor de bouw en renovatie van gevangenissen, evenals de huur van de gevangenis te Tilburg, op bijval kon rekenen. Op de webstek van *De Standaard* was de berichtgeving opvallend gelijklopend. In vier zinnen, samengebracht onder de titel 'Goeie punten van Europa' en toegevoegd aan een artikel met als hoofdtitel 'Slechts acht gevangenen ontsnapt dit jaar', verkondigde *De Standaard* dezelfde boodschap. Enkele dagen later kreeg de berichtgeving nog een weinig verrassend staartje. De politievakbond Sypol en de gevangenisvakbonden ACV en

* Postdoctoraal onderzoeker Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen (FWO), Instituut voor Strafrecht en Leuven Instituut voor Criminologie (LINC), K.U.Leuven. E-mail: tom.daems@law.kuleuven.be.

1 CPT, *Rapport au Gouvernement de la Belgique relative à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 28 septembre au 7 octobre 2009*, CPT/Inf (2010) 24, Straatsburg, 23 juli 2010. Eerdere bezoeken vonden plaats in 1993 (CPT/inf (1994) 15), 1997 (CPT/inf (1998) 11), 2001 (CPT/inf (2002) 25) en 2005 (CPT/inf (2006) 15). De regering heeft zes maanden tijd om een antwoord te formuleren. Op het moment dat dit editoriaal werd afgesloten (einde september 2010) was dit antwoord nog niet beschikbaar. Alle rapporten van het CPT – evenals de antwoorden van de Belgische regering op de vier voorgaande rapporten – zijn integraal terug te vinden op de website van het CPT: <http://www.cpt.coe.int/en/states/bel.htm>.

ACOD verzetten zich met klem tegen de aanbeveling van het CPT om een verplichte minimumdienstverlening tijdens stakingen te voorzien.² Daarmee leek de kous af.

Het is uiteraard niet eenvoudig om een 110 pagina's tellend rapport in vier of vijf zinnen samen te vatten. Maar bovenvermelde berichtgeving was toch wel uiterst summier en selectief positief gekleurd.³ Deze berichten werden daarenboven geflankeerd door andere 'goed nieuws'-verhalen. Zoals hierboven al vermeld, plakte *De Standaard* de 'Goeie punten van Europa' aan een artikel dat handelde over het lage aantal ontsnappingen uit gevangenissen. Op 22 juli 2010 – een dag eerder dus - verscheen daarenboven op de website van diezelfde krant een artikel met als titel 'Gebruik Nederlandse gevangenis Tilburg is succes'. Zowel België als Nederland zijn 'erg tevreden over de samenwerking' en beschouwen het project 'tot nu toe als geslaagd', zo werd bericht. Toch een kleine kanttekening: 'De voeding en de kantine blijven wel aandachtspunten'.

Een positief rapport van het CPT, de vakbonden die laten weten dat de minimumdienstverlening noch wenselijk noch noodzakelijk is, de spectaculaire daling van het aantal ontsnappingen uit gesloten instellingen en iedereen vol lof over Tilburg: het leek wel of we stanthe pede en collectief met de teletijdmachine van professor Barabas teruggeflitst werden naar een land aan de andere kant van het toenmalige IJzeren Gordijn, waar de stalinistische staatsomroepen aan de lopende band Goed Nieuws produceerden. Ik overdrijf uiteraard, maar toch: is het niet bizar om vaststellen dat de media zich niet de vraag stelden of het rapport van het CPT écht wel zo positief was over het Belgische opsluitingsbeleid? Het gaat hier om een retorische vraag, dus laat mij onmiddellijk toelichten waarom dit m.i. inderdaad bizar te noemen is: (1) de afgelopen jaren waren de geschreven en audiovisuele media er als de kippen bij om te wijzen op de aanslepende overbevolking, de wantoestanden in de internering, allerhande ontsnappingen, de slakkengang van de hervormingen, de moeizame opstart van het Tilburg-experiment, de kortgedingen over proper ondergoed e.d.m., de mishandelingen en zelfmoorden tijdens stakingen in de gevangenissen enzovoort; (2) het CPT heeft zich naar aanleiding van zijn vier vorige bezoeken (1993, 1997, 2001 en 2005) vaak kritisch uitgelaten over opsluiting in België. In het najaar van 2009 lag het buskruit dus voor het grijpen en we hadden een handvol Europese inspecteurs, uitgerust met lont en lucifers, op bezoek: waar bleef dan de explosie toen het CPT-rapport op 23 juli 2010 werd vrijgegeven?

Na twee volle weken radiostilte ontplofte aan de andere kant van de taalgrens dan toch een bommetje. Op 9 augustus 2010 publiceerde *Le Soir* een uitgebreid dossier over het CPT-rapport. 'Un rapport condamne lourdement nos prisons', zo kopte de krant. Eén van de artikelen opende als volgt: 'Morts suspectes, mauvais traitements, soins médicaux catastrophiques ... Le cinquième visite aux prisons belges des inspecteurs du Comité européen pour la Prévention de la Torture (CPT) livre un rapport accablant pour le gouvernement'. Een verpletterend rapport, zo noemde *Le Soir* het.⁴ In diezelfde krant mocht

² 'Staking in de gevangenissen moet snel opgelost worden' (*De Morgen* 26 juli 2010).

³ Een witte raaf in de berichtgeving onmiddellijk volgend op de publicatie van het CPT-rapport was *Gazet van Antwerpen* – journalist John De Wit die op 23 juli onder de titel 'Het antifoltercomité CPT over België' een samenvatting van het rapport op zijn webstek publiceerde: <http://www.gva.be/dekrant/experts/johndewit/het-antifoltercomite-cpt-over-belgie.aspx>

⁴ Op de websites van *Het Belang van Limburg* en de *Gazet van Antwerpen* verscheen diezelfde dag, met verwijzing naar de berichtgeving in *Le Soir*, een artikel met als titel 'Verpletterend rapport voor Belgische gevangenissen'.

Delphine Paci, de voorzitter van de Belgische afdeling van het Observatoire international des prisons (OIP), er nog een schep bovenop doen. Ze vond dat het CPT wel wat scherper uit de hoek had mogen komen: 'Son constat est ferme. Mais pas assez sévère, à nos yeux. Il aurait fallu aller plus loin, par exemple, dans la dénonciation de l'application très partielle de la loi de 2005 sur le statut interne des détenus'.

'België krijgt goede punten voor gevangenisbeleid' versus 'Un rapport condamne lourdement nos prisons': de mediaberichtgeving over éénzelfde rapport kan moeilijk verder uit elkaar liggen. Deze episode deed me denken aan een opmerking die VRT-journalist Dirk Leestmans recent maakte naar aanleiding van de studiedag '150 jaar Leuven Centraal'. Leestmans had het bij die gelegenheid over de selectiemechanismen die werkzaam zijn bij het maken van een documentaire. Hij merkte het volgende op: 'het zou journalistiek en ook academisch een interessant experiment zijn om twee journalisten met hetzelfde ruw materiaal aan de slag te laten gaan. Wellicht komen ze met hetzelfde basismateriaal tot een totaal ander resultaat.'⁵ Inderdaad... Het publieke debat over het CPT-rapport is in elk geval niet gediend geweest door de makke houding van de Vlaamse media. Studenten criminologie die op zoek zijn naar een onderwerp voor hun meesterproef en docenten die hun didactisch instrumentarium willen uitbouwen, kunnen gelukkig wél hun duimen en vingers aflikken: hier ligt een mooie (vergelijkende) gevalstudie voor het grijpen over de kracht van de media op het terrein van misdaad en straf. En zo kunnen we alsnog - de boodschap van Will Tura indachtig - voorlopig afsluiten op een positieve noot.

WAT SCHRIJFT HET CPT IN ZIJN RAPPORT?

Het bezoek van het CPT aan ons land maakte deel uit van het periodieke bezoekprogramma voor het jaar 2009. Binnen het bestek van dit editoriaal is het niet mogelijk om op elk facet van het lijvige rapport in te gaan. We trachten de belangrijkste en meest in het oog springende vaststellingen hier bondig weer te geven. Aan het einde van het editoriaal geven we nog een aantal bedenkingen.

Samenwerking

De medewerking tijdens het bezoek verliep over het algemeen vlot – met uitzondering van een incident in het cellencomplex van het Portalisgebouw van het Brusselse Justitiepaleis, waar de delegatie van het CPT het verbod opgelegd kreeg om de aanwezige gedetineerden onder vier ogen te spreken en verzocht werd om de lokalen onmiddellijk te verlaten. Het CPT vindt dit onbegrijpbaar: het betrof immers reeds het derde bezoek van het CPT aan het cellencomplex van het Brusselse Justitiepaleis. Het incident werd snel opgelost, maar het CPT dringt er op aan dat de bevoegdheden en het mandaat van het CPT opnieuw in herinnering worden gebracht en dat het hoogst wenselijk is dat de rapporten van het CPT integraal deel uitmaken van de basisopleiding voor politieagenten.⁶

Op een ander aspect van de samenwerking scoort ons land beduidend slechter. Het CPT is uiterst bezorgd over de vaststelling dat aanbevelingen die reeds lange tijd geleden

⁵ D. LEESTMANS, "Wat zie je eigenlijk als je kijkt?", *Fatik*, 2010, afl. 127, 36.

⁶ CPT/Inf (2010) 24, §6.

geformuleerd werden, nog steeds geen of onvoldoende opvolging hebben gekregen. Het verwijst daarbij in het bijzonder naar de toegang tot een advocaat voor personen die door de politie worden aangehouden en de gegarandeerde minimumdienstverlening tijdens stakingen van het penitentiair personeel. Het CPT roept de Belgische autoriteiten op om op korte termijn doortastende maatregelen te nemen. Opmerkelijk is dat het CPT daarbij artikel 10, §2 van de antifolterconventie (1987) uitdrukkelijk onder de aandacht brengt. Deze bepaling biedt het CPT de mogelijkheid een publieke verklaring af te leggen indien lidstaten niet meewerken of weigeren om de situatie te verbeteren in het licht van de aanbevelingen.

Politiecellen

Over het algemeen kreeg het CPT nauwelijks klachten over slechte behandeling door politiediensten. In een beperkt aantal gevallen werd melding gemaakt van buitensporig gebruik van geweld (vooral in Brussel, Charleroi en Marcinelle). Het CPT wenst informatie te verkrijgen over de verdere afhandeling van de strafrechtelijke vervolging voor vernedering en mishandeling van illegalen en daklozen in 2006 en 2007, ingesteld tegen veertien federale politieagenten die werkzaam waren in het station van Brussel Zuid. Verder drukt het CPT zijn bezorgdheid uit over dreigementen die geuit werden om verdachten tot bekentenis te doen overgaan.⁷ Het zijn echter vooral de feiten die zich afgespeeld hebben in de gevangenis van Vorst (september – oktober 2009) die de aandacht trekken van het CPT. Aangezien deze verband houden met de stakingen van het penitentiair personeel in die periode, wijdt het CPT hier een aparte sectie van zijn rapport aan (zie verder).

Op het vlak van de waarborgen tegen slechte behandeling klaagt het CPT over het gebrek aan vooruitgang. Sinds zijn eerste bezoek aan België in 1993 heeft het CPT het belang van fundamentele waarborgen beklemtoond, in het bijzonder het recht om een derde op de hoogte te brengen van de detentie, het recht op toegang tot een advocaat en het recht op toegang tot een arts. Naar aanleiding van het derde bezoek aan België (in 2001) had het CPT de Belgische autoriteiten opgeroepen om maatregelen te nemen zodat de ernstige lacunes op dit vlak voor eens en voor altijd van de baan zouden zijn. Naar aanleiding van het vierde periodieke bezoek (in 2005) herhaalde het CPT deze oproep. Blijkbaar viel de boodschap wederom grotendeels in dovemansoren, want in 2009 oordeelde het CPT dat de situatie nog steeds zorgwekkend was: 'Force a été de constater lors de la visite en 2009 que malgré les efforts consentis ces dernières années, la situation en matière de garanties fondamentales (et, principalement, d'accès à l'avocat) restait toujours préoccupant'.⁸ Het CPT merkt op dat er enige vooruitgang geboekt is op vlak van de bestuurlijke aanhouding via een aanpassing van de wet op het politieambt in 2007⁹, maar niet op vlak van de gerechtelijke aanhouding. Het CPT wijst daarbij op de mislukking van de Grote Franchimont die het wetboek van Strafvordering diende de hervormen. Andermaal roept het CPT de Belgische autoriteiten op om 'met zeer hoge prioriteit' de nodige maatregelen te nemen. Recente rechtspraak van het Europees Hof te Straatsburg¹⁰ versterkt enkel maar de noodzaak van een ingreep op dit terrein, aldus

7 CPT/Inf (2010) 24, §15.

8 CPT/Inf (2010) 24, §17.

9 Dit gebeurde via de wet van 25 april 2007 houdende diverse bepalingen (IV) (B.S. 8 mei 2007). Zie artikel 33bis tot 33septies, wet op het politieambt.

10 Salduz tegen Turkije (N° 36391/02) en Dayanan tegen Turkije (N° 7377/03).

het CPT, in het bijzonder wat het recht op toegang tot een advocaat betreft. Het CPT betreurt eveneens dat de eerder vermelde hervorming van de wet op het politieambt niet voorziet in toegang tot een advocaat bij de bestuurlijke aanhouding en roept op om ook dit te remediëren.¹¹

Het CPT betreurt verder dat bij de gerechtelijke aanhouding geen enkele wettelijke of reglementaire bepaling is voorzien die het recht waarborgt om een vertrouwenspersoon te contacteren. Het roept op om op dit vlak stappen te ondernemen. Het recht op toegang tot een geneesheer is volgens het CPT 'nog steeds niet bevredigend'. Bij de gerechtelijke aanhouding wordt het recht op toegang tot een arts nog steeds niet uitdrukkelijk voorzien. Het CPT put hier overigens uit zijn eigen ervaringen tijdens zijn bezoek van 2009. Op het politiebureau in Charleroi werd een dronken persoon die betrokken was bij een verkeersongeval, opgesloten. Ondanks de zichtbare verwondingen van de betrokkene vonden de aanwezige agenten het niet nodig om een arts op te roepen. Pas na tussenkomst van de CPT-delegatie werd er een geneesheer bij gehaald. Dit is onaantvaardbaar, aldus het CPT. Meer in het algemeen merkt het CPT op dat het niet aan de politie toekomt om eventuele hulpvragen te filteren en te beoordelen. Het CPT is anderzijds wel opgetogen over het feit dat het recht op medische bijstand nu voorzien is bij de bestuurlijke aanhouding.¹² Het CPT feliciteert België ook met betrekking tot de informatieverstrekking over de rechten van personen die bestuurlijk worden aangehouden.¹³ Wat minderjarigen betreft beveelt het CPT aan om maatregelen te nemen zodat tijdens het verhoor een ouder, voogd of advocaat systematisch aanwezig is. Verder wenst het CPT dat de informatie opgenomen in het opsluitingsregister, uitgebreid wordt met informatie aangaande het tijdstip waarop de persoon in kwestie geïnterviewd werd over zijn rechten, de contactname met een derde en of om medische bijstand werd verzocht.

Op vlak van materiële detentievoorwaarden feliciteert het CPT de regering met het KB van 14 september 2007 dat in minimumnormen voorziet.¹⁴ Het is echter minder te spreken over de maximale termijn van twintig jaar die voorzien is om de nodige aanpassingen door te voeren (met uitzondering van deze die vervat zijn in artikel 11 van het KB waar de termijn drie jaar bedraagt). Het CPT vraagt om dit substantieel te verminderen en beveelt aan om gelijkaardige normen uit te werken voor de cellen in de justitiepaleizen.¹⁵ De materiële condities waren over het algemeen aanvaardbaar in het merendeel van de bezochte plaatsen. Het CPT is ook lovend over de nieuwe bepalingen met betrekking tot het gebruik van sanitaire voorzieningen, eten en drinken in de wet op het politieambt¹⁶, maar het stelt wel vast dat er in de praktijk niet veel is veranderd: op sommige plaatsen krijgt men een wafel, op andere sandwiches of boterhammen, en dit vaak op kosten van de aangehouden personen. In verschillende instellingen wordt er geklaagd dat men zeer lang moet wachten alvorens een glas water te krijgen.¹⁷ De materiële condities in het cellencomplex van het Portalisgebouw van het Brusselse Justitiepaleis zijn verre van bevredigend. Het gaat om een nieuw ondergronds cellen-

11 CPT/Inf (2010) 24, §10, 18 en 20.

12 CPT/Inf (2010) 24, §21. Artikel 33quinquies, wet op het politieambt.

13 Artikel 33ter, wet op het politieambt.

14 KB van 14 september 2007 betreffende de minimumnormen, de inplanting en de aanwending van de door de politiediensten gebruikte opsluitingsplaatsen, *B.S.* 16 oktober 2007.

15 CPT/Inf (2010) 24, §11 en 26.

16 Artikel 33sexies, wet op het politieambt.

17 CPT/Inf (2010) 24, §30.

complex dat dateert uit 2007, en dat voorheen dienst deed als parkeergarage. Het CPT stelt een waslijst aan problemen vast (zoals gebrek aan natuurlijke verlichting en ventilatie, claustrofobische sfeer, problemen op vlak van brandveiligheid en evacuatiemogelijkheden, vuile cellen) en doet een reeks aanbevelingen tot verbetering. Gelet op de vele problemen en de ondergrondse locatie van het complex nodigt het CPT de Belgische autoriteiten bovendien uit om op zoek te gaan naar een andere locatie voor de cellen.¹⁸ Verder wijst het CPT er andermaal op dat België komaf dient te maken met het vastboeien aan een meubelstuk van gevangenen die hun dossier komen inkijken in het Justitiepaleis. In een brief van 25 januari 2010 informeerden de Belgische autoriteiten het CPT dat dit enkel nog zou toegepast worden wanneer er meerdere gevangenen tezelfertijd hun dossier raadplegen. Gelet op de locatie van de ruimte (welke voldoende toezicht mogelijk maakt) oordeelt het CPT dat deze tegemoetkoming ontoereikend is. Het roept daarom op om onmiddellijk gehoor te geven aan de aanbeveling.¹⁹

Aan het einde van dit eerste luik van het rapport besteedt het CPT uitgebreid aandacht aan het gebruik van elektrische stroomstootwapens, de zogenaamde Taser. Het CPT verwelkomt de principiële positie van de Belgische autoriteiten om dergelijke wapens enkel ter beschikking te stellen van speciale eenheden van de federale politie en om het gebruik ervan zoveel mogelijk te beperken. Het CPT wenst dat aan de vier gangbare principes (bij gebruik van geweld door politiediensten) – namelijk legaliteit, subsidiariteit, proportionaliteit en voorafgaande waarschuwing²⁰ – een vijfde wordt toegevoegd, namelijk het voorzorgsprincipe, d.w.z. dat het personeel ook gevormd en getraind is in het gebruik van de Taser. Het CPT is daarenboven van mening dat het gebruik van de Taser aan gelijkaardige beperkingen onderworpen moet worden als deze die van toepassing zijn bij het gebruik van vuurwapens.²¹ Het CPT is uiterst bezorgd over informatie die het inzamelde tijdens zijn bezoeken aan de gevangnissen van Brugge, Iltre en Lantin: het stelde hier gevallen vast waarbij het gebruik van Tasers schijnbaar niet werd geregistreerd of waarbij het gebruik zich niet beperkte tot de speciale eenheden van de federale politie.²² Tot slot wijdt het CPT enkele beschouwingen aan gevangenenvervoeren van het zogenaamde 'niveau 3'. Het CPT had klachten ontvangen van gedetineerden over dergelijke vervoeren, die uitgevoerd worden door de federale politie, en waarbij ogen en oren worden afgedekt middels een donkere bril en hoofdtelefoon. Het CPT toont zich een tegenstander van dergelijke technieken die de gevangenen beogen te desoriënteren, en wenst dat ze vervangen worden door andere middelen (bv. het gebruik van onregelmatige trajecten en uurroosters voor de vervoeren).²³

Vreemdelingendetentie

Het CPT bezocht het gesloten centrum van Vottem. De delegatie ontving geen enkele klacht over mishandeling van de bewoners door het personeel. Er werden ook geen ernstige incidenten tussen de bewoners gemeld. Niettemin stelt het CPT vast dat twintig procent van de bewoners ex-gedetineerden zijn, wat schijnbaar voor allerhande span-

18 CPT/Inf (2010) 24, §32.

19 CPT/Inf (2010) 24, §33.

20 Artikel 37, wet op het politieambt.

21 CPT/Inf (2010) 24, §36. Artikel 38, wet op het politieambt.

22 CPT/Inf (2010) 24, §39.

23 CPT/Inf (2010) 24, §42-44.

ningen en problemen zorgt. Het CPT acht het wenselijk om de aanwezigheid van ex-gedetineerden in het centrum te beperken en wil dat er meer werk gemaakt wordt van hun dossier tijdens hun gevangenisverblijf.²⁴ De materiële condities in het centrum waren over het algemeen bevredigend. Het CPT merkt wel op dat de douches onvoldoende privacy verschaffen. Verder moedigt het de Belgische autoriteiten aan om meer georganiseerde activiteiten aan te bieden aan de bewoners. Vottem beschikt over voldoende personeel. De delegatie had over het algemeen ook weinig op te merken over de medische zorg. Het CPT maakt zich wel zorgen over de plaatsing in afzondering om ordehandavings- of veiligheidsredenen: de duur blijkt niet begrensd in de tijd en er is geen strikte procedure voorzien. Het beveelt aan om maatregelen te nemen zodat dergelijke vormen van afzondering met voldoende waarborgen gepaard gaan.²⁵ Het CPT steunt ook de bevinding van de federale Ombudsman dat de klachtenprocedure vatbaar is voor verbetering.²⁶

Het CPT bracht ook (opnieuw) een bezoek aan het INAD-centrum op de nationale luchthaven te Zaventem, waar personen opgevangen worden die geen toegang krijgen tot het Belgische grondgebied. De delegatie had geen enkele klacht ontvangen van slechte behandeling door het personeel. De verblijfscondities waren over het algemeen bevredigend, zo stelt het CPT, maar dit had ook te maken met het zeer lage aantal personen dat op dat moment werd opgevangen (vier personen). Het CPT wijst er op dat de twee slaapzalen met telkens veertien bedden slechts weinig ruimte bieden indien het centrum vol zit en moeilijk te beheren valt. Ook is geen kast voorzien die kan afgesloten worden, waar de bewoners hun persoonlijke spullen in kunnen opbergen. Het CPT is echter vooral bezorgd (net zoals bij eerder bezoek) over het totale gebrek aan lichaamsbeweging in de buitenlucht en wil dit geremedieerd zien. Het CPT beklagt zich er andermaal over dat er geen dagelijks bezoek aan het centrum door een verpleger is voorzien en dat bij aankomst nog steeds geen medisch onderzoek wordt georganiseerd.²⁷

Penitentiaire inrichtingen

Het CPT bracht bezoeken aan de gevangenen van Jamioulx, Iltre, Brugge (afdeling bijzondere individuele veiligheid) en Lantin (psychiatrische annex). Voor Brugge en Lantin ging het om opvolgingsbezoeken. Lantin werd reeds voor de vierde keer bezocht. Het CPT wijst op de sterke overbevolking in Jamioulx op het moment van het bezoek. In 2008 was Jamioulx de meest overbevolkte gevangenis in België, met een gemiddelde bezettingsgraad van 150 procent. Het CPT merkt echter op dat het ganse penitentiaire systeem in België wordt geplaagd door problemen van overbevolking: tijdens zijn bezoek waren er 10,188 gedetineerden, voor 8,440 plaatsen. De delegatie werd door de Minister van Justitie ingelicht over het Masterplan 2008-2012 voor de renovatie en uitbouw van het Belgische gevangenispark. Het CPT verwelkomt de maatregelen van de Belgische autoriteiten om de detentie meer humaan te maken en om de overbevolking te bekampen. Niettemin wijst het CPT erop dat capaciteitsverhoging op zich geen duurzame oplossing biedt voor het probleem van de overbevolking: 'il a été obser-

24 CPT/Inf (2010) 24, §49.

25 CPT/Inf (2010) 24, §62.

26 CPT/Inf (2010) 24, §64. De federale Ombudsman, *Onderzoek naar de werking van de gesloten centra beheerd door de dienst vreemdelingenzaken*, Brussel, juni 2009, 183 e.v.

27 CPT/Inf (2010) 24, §68.

vé dans nombre de pays – y compris en Belgique – que la population carcérale a tendance à augmenter au fur et à mesure que la capacité carcérale s'accroît. Par contre, adopter des politiques résolues de limitation et / ou de modulation du nombre de personnes placées en détention s'avère souvent un choix déterminant pour le maintien de la population carcérale à des niveaux gérables.²⁸ De delegatie werd ook ingelicht over de huur van 500 plaatsen in de gevangenis van Tilburg. Het CPT meent dat het op dit moment nog te vroeg is om deze ingreep te beoordelen. Het wijst er wel op dat het om een 'uiterst complexe constructie' gaat. Over één zaak wenst het zich al wel uit te spreken: het CPT acht het problematisch dat de overbrenging naar Tilburg kan gebeuren zonder instemming van de gedetineerde.²⁹

Het CPT besteedt uitgebreid aandacht aan de stakingen in de penitentiaire sector. In het rapport over het periodieke bezoek van 2005 had het CPT reeds uitvoerig stil gestaan bij dit vraagstuk, meer in het bijzonder beschreef het toen in detail de omstandigheden waarin twee gedetineerden de dood vonden tijdens een stakingsactie in de gevangenis van Andenne (17 – 22 september 2003).³⁰ In het antwoord op dat vierde rapport had de regering aangegeven dat een protocol werd uitgewerkt met de vakbonden.³¹ Het CPT betreurt echter dat zijn aanbeveling om een gegarandeerde minimumdienstverlening te voorzien zonder gevolg is gebleven en dat de overlegprocedure in de praktijk in heel wat gevallen faalt. In 2009 blijkt immers dat de Belgische autoriteiten opnieuw geconfronteerd zijn geworden met 'spontane, onmiddellijke en massieve' stakingen van penitentiair beampten. Om die reden acht het CPT het nodig om dit gehele vraagstuk opnieuw in detail te onderzoeken.

Tijdens het bezoek aan Lantin ontving de delegatie een kopij van het rapport van de Commissie van Toezicht dat betrekking had op de stakingsperiode van 29 juni tot 3 juli 2009. Het rapport maakt melding van allerhande problemen die de levensomstandigheden ernstig in gevaar brachten. In die context beroofde een gedetineerde die zich in een naaktcel bevond, zich op 3 juli 2009 van het leven. In zijn rapport beschrijft het CPT in detail de praktische gevolgen die voortvloeien uit het plotse verlaten van de werkposten door de penitentiair beampten:

'Au tout début du mouvement de grève: les détenus abandonnés, enfermés en cellule, sans aucune explication et la confusion régnant dans les sections; les centres de contrôle vides de leurs occupants et aucune réponse donnée aux appels des détenus; une arrivée au compte-goutte de policiers de la police locale. Dans les jours qui suivirent: une présence policière en nombre très limité et des attitudes ambiguës, voire même totalement déplacées, de certains policiers. A cet égard, il convient de préciser qu'il a été fait explicitement mention de policiers qui jouaient au football dans les couloirs des sections, toutes portes fermées, sans qu'il soit répondu aux appels des détenus; de policiers frappant sur les portes de cellules la nuit; de refus de soutien au personnel pénitentiaire non gréviste; de la fermeture de guichets de portes de cellules alors que ceux-ci avaient été laissés délibérément ouverts par le personnel non gréviste, en raison de la canicule; etc. Une désorganisation totale de l'établissement et, de faisant, du régime de vie des détenus, s'ensuivit: impossibilité de mettre sur pied aucune activité,

28 CPT/Inf (2010) 24, §79.

29 CPT/Inf (2010) 24, §80.

30 CPT/Inf (2006) 15, §107-117.

31 CPT/Inf (2006) 40, §51-52.

*même la plus élémentaire, comme les accès aux préaux; une douche, au mieux, après 3 ou 4 jours; distribution des repas et des médicaments assurée à des horaires chaotiques; accès au courrier et au téléphone (quasi) inexistant; suppression des visites des familles et des hospitalisations planifiées parfois depuis longtemps; audiences judiciaires reportées, etc*³²

Nog meer verontrustend, aldus het CPT, zijn de gebeurtenissen die zich op 22 september en 30 en 31 oktober 2009 afgespeeld hebben in de gevangenis van Vorst, toen agenten van politiezone Brussel Zuid opgetrommeld werden om de taken over te nemen van de stakende penitentiair beampten. Er werd toen gewag gemaakt van extreem geweld en allerhande vernederingen gericht tegen gedetineerden; dreigementen aan het adres van directieleden en niet-stakende penitentiair beampten; en – wederom – een zelfmoordpoging.³³ In het licht van wat zich in Lantin en Vorst heeft afgespeeld, stelt het CPT dat het cruciaal is dat er onmiddellijk gevolg wordt gegeven aan zijn aanbeveling om een gegarandeerde minimumdienstverlening te voorzien.

Tijdens het bezoek aan Ittre kreeg het CPT een aantal aantijgingen van fysieke mishandeling door penitentiair beampten. Volgens de gedetineerden gebeurde dit met medeweten van de directie. Het CPT vraagt om een diepgaand en onafhankelijk onderzoek naar deze aantijgingen.³⁴ In Jamioulx ontving de delegatie informatie over het overlijden van een gedetineerde (op 8 augustus 2009), ten gevolge van een interventie van drie penitentiair beampten, en van overmatig gebruik van geweld op 11 augustus 2009, tijdens een staking van het personeel. Het CPT wenst op de hoogte gehouden te worden van de verdere afhandeling van de lopende onderzoeken en gerechtelijke vervolgingen. In de gevangenis van Jamioulx en Ittre is er ook sprake van geweld tussen gedetineerden. Het gevangenispersoneel zou zich daarbij terughoudend opstellen om tussen te komen. Het CPT vraagt de Belgische autoriteiten om een strategie uit te werken om het geweld tussen gedetineerden te bekampen.³⁵

In Brugge bezocht de delegatie de afdeling bijzondere individuele veiligheid (ABIV) die in juni 2008 zijn deuren opende. Het CPT stelt vast dat er gedetineerden op de afdeling belanden die er niet thuishoren: 'A l'évidence, le projet initial – la création d'unités spécialisées pour le traitement des détenus présentant une agressivité extrême, lancé quelques 18 mois auparavant – avait déjà été largement détourné de son objectif'.³⁶ Op het moment van het bezoek beantwoordden slechts drie van de acht aanwezige gedetineerden aan de criteria. Het CPT roept op om onmiddellijk een eind te maken aan de plaatsing van gedetineerden die niet thuishoren op de afdeling. Er werden geen aantijgingen ontvangen over mishandeling. Integendeel: de gedetineerden beklemdoonden de correcte houding van het personeel. Ook de materiële condities waren globaal genomen aanvaardbaar. Een aantal minpunten zijn: de toiletten in de cellen zijn onvoldoende afgeschermd; het uitzicht naar buiten wordt verhinderd door een hoge muur; en er is sterke lichtinval door het gebrek aan gordijnen. Verder zijn er klachten over het eten dat koud geserveerd wordt omdat de keukens te ver af ligt en over de beperkingen die gelden aangaande de spullen die de gedetineerden op hun cel mogen hebben. Het CPT

32 CPT/Inf (2010) 24, §83.

33 CPT/Inf (2010) 24, §84-85.

34 CPT/Inf (2010) 24, §88

35 CPT/Inf (2010) 24, §91.

36 CPT/Inf (2010) 24, §95.

raadt aan om meer aandacht te besteden aan gedetineerden die de afdeling verlaten en terug in normale detentie terechtkomen.

Het CPT is opgetogen over de personeelsbezetting, maar stelt dat dit pluspunt teniet wordt gedaan door de progressieve uitholling van de oorspronkelijke opdracht van de afdeling.³⁷ Verder merkt het CPT op dat zowel de basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden als de ministeriële omzendbrief nr. 1792 een zeer ruime appreciatiemarge geven aan de penitentiaire administratie – met divergerende praktijken tot gevolg (zo zijn bv. kookplaten op cel toegelaten in Lantin, maar zijn deze verboden in Brugge). Het CPT is echter vooral bezorgd over feit dat artikel 118, §10 van de basiswet (welke betrekking heeft op de beroepsprocedure) nog niet in werking is getreden en roept op om hier onmiddellijk een mouw aan te passen.³⁸

De materiële detentiecondities in Ittre, welke een nieuwe gevangenis is (de inrichting dateert van 2002), zijn excellent, aldus het CPT. In Jamioulx zijn de condities heel wat minder bevredigend – wat mede te wijten is aan de overbevolking in die inrichting. In Ittre had de helft van de gedetineerden een job of volgde een opleiding. Het CPT beveelt aan om de inspanningen om het aantal werkposten te verhogen, verder te zetten. Voorts wil het CPT dat het open-deurregime in Ittre, dat nu enkel geldt voor gedetineerden met werk, uitgebreid wordt naar gedetineerden die nog niet over een job beschikken. In Jamioulx had slechts een derde van de gedetineerden een activiteit. Ook hier wenst het CPT dat de Belgische autoriteiten een tandje bijsteken om het aantal werkposten te verhogen, evenals de tijd die buiten de cel wordt doorgebracht.

Het CPT verwelkomt de aanbeveling van de Penitentiaire Gezondheidsraad om het Ministerie van Volksgezondheid veel nauwer te betrekken bij de gezondheidszorg in detentie. Het is ook opgetogen over de ontkoppeling van de zorg- en adviestaken op vlak van psychiatrie. Het wenst te weten of een gelijkaardige ontkoppeling voorzien is in het kader van de somatische geneeskunde.³⁹ Het CPT is minder te spreken over de personeelsbezetting in Ittre en Jamioulx en het feit dat (in Jamioulx) penitentiair beambten nog steeds medische taken uitoefenen. In Ittre was de tandheelkundige zorg over het algemeen bevredigend – in Jamioulx was deze ontoereikend. Het CPT stelt vast dat er problemen zijn met de organisatie van politie-escortes voor Ittre. Omdat de gevangenis in een politiezone ligt die minder bedeed is, worden de escortes vanuit Brussel georganiseerd. Het CPT dringt aan op een betere organisatie van de medische escortes voor Ittre. Meer in het algemeen meent het CPT dat, in het licht van het Masterplan 2008-2012, bij de keuze voor de locatie van een nieuwe gevangenis niet enkel rekening moet gehouden worden met de nabijheid van een justitiepaleis, maar ook van een ziekenhuis.⁴⁰ De delegatie toont zich uiterst bezorgd over het feit dat gedetineerden in Ittre gedurende langere periodes geboeid werden wanneer ze in een naaktcel werden geplaatst, en dit om schijnbaar medische redenen.⁴¹ Het CPT is wel positief over de methadonverstrekking in Ittre en Jamioulx. Niettemin is het van oordeel dat – gelet op de omvang van het drugsprobleem in de gevangenschappen – het noodzakelijk is om niet enkel het aanbod terug te dringen, maar om ook de vraag naar verdovende middelen

37 CPT/Inf (2010) 24, §109.

38 CPT/Inf (2010) 24, §111.

39 CPT/Inf (2010) 24, §120-121.

40 CPT/Inf (2010) 24, §126.

41 CPT/Inf (2010) 24, §130.

terug te schroeven. Het CPT wil daarom een versterking van de sociale en psychologische hulp aan gedetineerden en de toegang tot substitutiebehandelingen.

De delegatie bezoekt andermaal - na eerdere bezoeken in 1993 en 1997 - de psychiatrische annex te Lantin. De annex werd begin 2008 opnieuw geopend. Het CPT vraagt informatie met betrekking tot de inwerkingtreding van de nieuwe interneringswet. De materiële condities zijn zichtbaar verbeterd, aldus het CPT. Door plaatsgebrek werden heel wat gevangenen echter ondergebracht in de gevangenskliniek of in de normale detentie. De activiteiten zijn over het algemeen verbeterd, maar het CPT oordeelt dat het aanbod nog verder dient aan te groeien – in het bijzonder voor de gevangenen die in de kliniek worden ondergebracht.⁴² De delegatie stelt vast dat er onvoldoende psychiatrisch en gespecialiseerd bewakingspersoneel aanwezig is op de annex. De behandeling is er op vooruit gegaan, maar is nog ver verwijderd van de zorgen die in de vrije samenleving worden aangeboden. Verder baarden twee andere zaken het CPT zorgen: de psychiatrische behandeling van gedetineerden zonder dat deze hun instemming verlenen en het schijnbaar gebrek aan zelfmoordpreventieprogramma's. Tot slot bezoekt het CPT voor de eerste keer de psychiatrische annex van de gevangenis van Jamioulx. De materiële leefomstandigheden zijn ondermaats. De grote slaapzaal in de annex voldoet niet aan de normen van de hedendaagse psychiatrie. Net zoals in Lantin is er ook in Jamioulx sprake van een tekort aan plaatsen, onvoldoende psychiatrisch en bewakingspersoneel, en kan de behandeling beter.

Aan het einde van het luik over de penitentiaire inrichtingen gaat het CPT nog in op het vraagstuk van de ordehandhaving. Het CPT stelt vast dat er heel wat onzekerheid heerst met betrekking tot het tuchtregime en roept op tot snelle invoering van Titel VII van de basiswet.⁴³ Verder drukt het CPT zijn bezorgdheid uit over verhulde collectieve sancties, zoals het invoeren van een veralgemeend gesloten regime op het gelijkvloers en de eerste verdieping in de gevangenis van Ittre. Het CPT merkt op dat dergelijke collectieve sancties in strijd zijn met de Europese Gevangenisregels.⁴⁴ Het CPT roept ook op om een specifiek register te voorzien waarin het gebruik van de naaktcellen wordt geregistreerd. De delegatie onderlijnt andermaal het belang van onafhankelijk toezicht en van het beklagrecht. De delegatie roept de Belgische autoriteiten op om onmiddellijk maatregelen te nemen zodat de Commissie van Toezicht van de gevangenis van Brugge wederom operationeel wordt. Het CPT wil ook dat de Commissies de nodige middelen ontvangen opdat ze hun taak in goede condities kunnen vervullen. Tot slot roept het CPT op om onmiddellijk maatregelen te nemen zodat Titel VIII van de basiswet, welke betrekking heeft op het beklagrecht, in werking kan treden.⁴⁵

Internaat 't Knipoogje

Het CPT bezoekt internaat 't Knipoogje van MPI 't Vurstjen in Evergem. De aanleiding voor het bezoek was informatie die het CPT in de lente van 2009 had ontvangen over feiten van seksuele mishandeling, gepleegd door bewoners van het internaat. Het CPT herhaalt dat het niet zijn taak is om de feiten te onderzoeken, maar wel om na te gaan

⁴² CPT/Inf (2010) 24, §135.

⁴³ CPT/Inf (2010) 24, §148.

⁴⁴ CPT/Inf (2010) 24, §150. Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, rule 60.3.

⁴⁵ CPT/Inf (2010) 24, §158.

of voldoende garanties aanwezig zijn om risicosituaties te voorkomen.⁴⁶ Tegen die achtergrond vindt de delegatie het onbegrijpelijk dat de vier opvoeders die 's nachts aanwezig zijn zich tot 's morgens kunnen terugtrekken in hun kamer vanaf het moment dat de jongeren in hun bed liggen. Het CPT beveelt aan dat bijzondere zorg wordt besteed aan de selectie van kamergenoten voor de jongeren; dat een systeem van regelmatige rondes door de opvoeders die nachtdienst hebben, op poten wordt gezet; dat een preventieplan voor mishandeling wordt uitgewerkt, daarmee rekening houdend met de bijzonderheden van de categorieën van jongeren die er verblijven; en dat inspecties op regelmatige basis worden uitgevoerd door een speciaal daartoe gemachtigd orgaan. Het CPT wenst tevens dat deze maatregelen in werking gesteld worden voor alle gelijkaardige instellingen waar minderjarigen worden ondergebracht.⁴⁷ Op vlak van de verblijfsomstandigheden en medische zorgen in het internaat was het CPT over het algemeen vol lof. Het doet wel een reeks (vaak eerder kleine) aanbevelingen (bv. over de uitbreiding van het personeelskader, werkplanning en -coördinatie, opleiding, medisch onderzoek bij binnenkomst van nieuwkomers, toegang tot medische dossiers en medicatie, en de organisatie van het toezicht en de beklagprocedure).

Psychiatrische kliniek Fond' Roy

Tot slot bracht het CPT een bezoek aan de psychiatrische kliniek Fond' Roy in Ukkel. Het besteedde daarbij in het bijzonder aandacht aan een afdeling die bestemd is voor patiënten die via collocatie gedwongen worden opgenomen (l'Hôpital d'Accueil Spécialisé). De delegatie ontving geen enkele aantijging van mishandeling. De relaties tussen het verzorgend personeel en de patiënten waren over het algemeen bevredigend. De materiële condities waren geheel correct. Het CPT herhaalt zijn eerdere bezorgdheid over het vraagstuk van de instemming van de patiënt met de behandeling. De gedwongen opname in een psychiatrische instelling impliceert niet dat een behandeling zonder instemming kan plaatsgrijpen. In dit licht dringt het CPT aan op een aanpassing van de wet van 26 juni 1990 betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke.⁴⁸ Op vlak van personeelsbezetting acht het CPT de aanwezigheid van verpleegkundig personeel tijdens de nacht en het weekend en op feestdagen onvoldoende. Het CPT stelt zich eveneens vragen bij de duur van het gebruik van isolering en dwangmiddelen (tot elf dagen) en het brengt de principes uit zijn zestiende jaarrapport in herinnering.⁴⁹

De delegatie wijst er op dat tijdens eerdere bezoeken aan België reeds een aantal problemen met betrekking tot patiëntenrechten in het kader van de wet van 26 juni 1990 werden aangestipt. Het CPT stelt echter vast dat bepaalde aanbevelingen zonder gevolg zijn gebleven. Op vlak van de procedure tot gedwongen opname schrijft de wet nergens voor dat de arts in kwestie geschoold dient te zijn in de psychiatrie. Het CPT wenst dat hieraan een mouw wordt gepast. Tevens wil het CPT dat bij die procedure de therapeutische en adviesfuncties duidelijk gescheiden worden – net zoals dit sinds kort in de detentiecontext het geval is. Verder klaagt het CPT over de maximale duur van de initiële opname bij de procedure bij hoogdringendheid: het kan tot tien dagen duren alvo-

46 CPT/Inf (2010) 24, §165.

47 CPT/Inf (2010) 24, §171 en 192.

48 CPT/Inf (2010) 24, §200.

49 CPT/Inf (2006) 35.

rens de persoon in kwestie voor de vrederechter verschijnt. Het CPT drukt ook zijn bezorgdheid uit over het gegeven dat er geen automatische herziening van de opname plaatsvindt. Het wil dat dit binnen een termijn van ten hoogste drie tot zes maanden plaatsgrijpt. Tot slot is het CPT niet opgezet met de lange termijnen op vlak van de beroepsprocedure bij de rechtbank van eerste aanleg: dit kan oplopen tot 45 dagen en overschrijdt daarmee de maximale duur van de opname (40 dagen).⁵⁰

ENKELE BEDENKINGEN BIJ HET RAPPORT

Globaal genomen is het vijfde rapport van het CPT wederom geen opsteker voor ons land. De bezochte instellingen die moreel niet of weinig beladen zijn (zoals internaat 't Knipoogje en de psychiatrische instelling Fond'Roy) komen er (weinig verrassend wellicht) het beste uit. Er zijn ook een aantal positieve ontwikkelingen te noteren, zoals betere waarborgen bij de bestuurlijke aanhouding, de minimumnormen voor politiecellen en de vooruitgang die geboekt werd op de psychiatrische annex van Lantin. Maar het CPT toont zich toch vooral bezorgd over allerhande zaken die (nog steeds) mislopen – in het bijzonder wat opsluiting in politiecellen en gevangnissen betreft.

Dit blijkt ook onmiddellijk bij aanvang van het rapport wanneer het CPT België op de vingers tikt over het gebrek aan opvolging van eerder gedane aanbevelingen, in het bijzonder deze over toegang tot een advocaat en de gegarandeerde minimumdienstverlening bij stakingen in de gevangnissen. Het CPT verwijst hier uitdrukkelijk naar de mogelijkheid om een publieke verklaring af te leggen. Een dergelijke verklaring vormt het meest ingrijpende instrument waar het CPT over beschikt. De afgelopen twintig jaar heeft het hier uiterst spaarzaam mee omgesprongen: tot dusver werd vijf maal tot een publieke verklaring overgegaan (twee keer bij Turkije, drie keer bij Rusland).⁵¹ Dat het CPT meent deze procedure hier te moeten vermelden, is een indicatie dat het weldegelijk zwaar tilt aan de inertie van de Belgische autoriteiten ten aanzien van de twee aanbevelingen.⁵²

Dat het CPT zo fel van leer trekt, heeft deels te maken met de schrijvende details van wat zich tijdens de stakingen van het penitentiair personeel heeft afgespeeld in de gevangnissen van Lantin en Vorst – en daaraan gekoppeld de vaststelling dat de tafelen aldaar opvallende gelijkenissen vertonen (met inbegrip van de dodelijke slachtoffers) met wat in september 2003 gebeurd is in de gevangenis van Andenne. Het CPT neemt het de Belgische autoriteiten bijzonder kwalijk dat ze geen gevolg hebben gegeven aan de invoering van de gegarandeerde minimumdienstverlening, zoals het na zijn bezoek in 2005 had aanbevolen. In die zin staat het gemak waarmee het ganse debat over de minimumdienstverlening gevoerd (en afgevoerd) wordt⁵³ in schril contrast tot de diepgrijpende menselijke gevolgen van de wilde stakingen. Overigens zou in het licht van recente rechtspraak van het Europees Hof te Straatsburg die minimale dienstverlening in gevangnissen – net zoals dit het geval is in ziekenhuizen, bij politie of

50 CPT/Inf (2010) 24, §205-210.

51 CPT/Inf (2009) 27, §12. Voor Turkije: zie CPT/Inf (93) 1 en CPT/Inf (96) 34; voor Rusland: zie CPT/Inf (2001) 15, CPT/Inf (2003) 33 en CPT/Inf (2007) 17.

52 CPT/Inf (2010) 24, §7.

53 Zie hierover ook: F. VERBRUGGEN, "Copernicus, Tantalus, Judaskus? Het kortwieken van de Basiswet Gevangeniswezen als voorwaarde voor haar inwerkingtreding", *Ad Rem*, 2010, speciale editie, 8-9.

brandweer - wel eens onvermijdelijk kunnen worden.⁵⁴

Het CPT had anderzijds wel wat harder mogen zijn in zijn oordeel over de gebrekkige implementatie van de basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden. Het CPT gaat in op deelaspecten (zoals het beklagrecht en het tuchtregime), maar laat na om uitdrukkelijk aan te dringen op een volledige implementatie van het wettelijk kader.⁵⁵ Dit is enigszins verwonderlijk omdat het CPT tijdens eerdere bezoeken al herhaaldelijk aandacht had voor de (voorbereiding van de) basiswet⁵⁶ en er op het vlak van de implementatie uiterst weinig vooruitgang is geboekt.⁵⁷ Het valt in het bijzonder te betreuren dat het CPT geen aandacht besteedt aan de wijze waarop het lot van de basiswet gevangeniswezen de afgelopen jaren verbonden werd aan de geplande verhoging van de gevangenis capaciteit. Het CPT wijdt ook niet uit over het gegeven dat de verdere implementatie afhankelijk wordt gemaakt van allerhande aanpassingen van de wet aan de 'penitentiaire realiteit' en de 'praktische organisatie van de strafinrichtingen'.⁵⁸

Ook op andere vlakken (waar het CPT evenmin nader op ingaat) is er bitter weinig vooruitgang geboekt. Elders in deze aflevering van *Panopticon* wordt een korte stand van zaken opgemaakt over Titel IV, welke betrekking heeft op de detentieplanning. Na de oprichting van een werkgroep omtrent dit aspect (die midden 2006 zijn verslag afleverde) en een pilootproject (dat liep van september 2007 tot najaar 2009) werd het project einde 2009 voorlopig afgerond tot – opnieuw – de 'randvoorwaarden' vervuld zijn.⁵⁹ De vaststelling dat er nog moet gewerkt worden aan de 'randvoorwaarden' is opmerkelijk: de basiswet zal binnenkort zes kaarsjes uitblazen en eigenlijk stond het al sinds einde jaren negentig in de sterren geschreven dat een dergelijk detentieplan – als instrument voor de invulling van de detentietijd dat tevens een brug slaat met het leven na de detentie – er zou komen. Het CPT had ook op dit vlak wel wat meer tegen-gas mogen geven.

Tot slot nog dit: de tijd lijkt aangebroken voor een grondig debat over hoe het onafhankelijk toezicht op plaatsen van vrijheidsbeneming zich in de nabije toekomst verder dient te ontwikkelen in ons land. Op mondiaal vlak lijkt het Facultatief Protocol bij het VN-antifolterverdrag (het zogenaamde OPCAT van 18 december 2002) eindelijk de wind

54 Zie de discussie van de zaak Renolde tegen Frankrijk (N° 5608/05) in F. VERBRUGGEN, K. MAGERMAN en S. DE DECKER, "Mensenrechten voor de Belgische strafrechtspraktijk: van sneeuwbal naar lawine", in: R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN (eds.), *Straf- en strafprocesrecht (Themis Academiejaar 2009-2010)*. Brugge, Die Keure, 2010, 32-33.

55 Dit is enigszins opmerkelijk omdat het dit wél doet in het begeleidende (Engelstalige) persbericht: 'At a more general level, the CPT stressed the need for all provisions of the "Loi de Principes" (Prison Principles Act) to be brought into force quickly, as the non-application of certain of its chapters was causing legal uncertainty, particularly as regards disciplinary sanctions', CPT, "Council of Europe anti-torture Committee publishes report on Belgium", Straatsburg, 23 juli 2010, <http://www.cpt.coe.int/documents/bel/2010-07-23-eng.htm>

56 T. DAEMS, "Baksteen in de maag, steengruis in de nieren. De beleidsnota Justitie en het Masterplan 2008-2012 voor een gevangenisinfrastructuur in humane omstandigheden", *Panopticon*, 2008, afl. 4, 74-75.

57 T. DAEMS, "Toeters noch bellen: vijf jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden", *Fatik*, 2010, afl. 125, 23-25; T. DAEMS, "Recht stopt nog steeds aan de gevangenispoort", *De Juristenkrant*, 2010, afl. 209, 12 mei, 11; F. VERBRUGGEN, "Copernicus, Tantalus, Judaskus? Het kortwieken van de Basiswet Gevangeniswezen als voorwaarde voor haar inwerkingtreding", *Ad Rem*, 2010, speciale editie, 5-11.

58 *Parl. St. Kamer* 2008-09, nr. 2122/001, 3.

59 Zie X. LAUREYNS, "Het detentieplan: een werk van lange adem", *Panopticon*, 2010, afl. 6, dit nummer.

in de rug te krijgen. Op het moment dat dit editoriaal werd afgesloten, telde het OPCAT 56 bekrachtigingen. Eenentwintig andere staten hadden het OPCAT ondertekend.⁶⁰ België behoort tot de laatste groep (de ondertekening dateert van 24 oktober 2005). Doordat op 24 september 2009 (met de ratificatie door Zwitserland) de kaap van de 50 bekrachtigingen werd bereikt, zal het het aantal leden van het Subcommittee on Prevention of Torture (SPT) stijgen van 10 naar 25. Het SPT wordt daardoor het grootste expertenorgaan binnen de VN.⁶¹

Het OPCAT voorziet in een tweeledige structuur: naast het SPT schrijft het OPCAT voor dat elke lidstaat een nationaal preventiemechanisme (NPM) voorziet.⁶² Het OPCAT slaat op die manier een brug tussen het nationale en het mondiale niveau. Het valt overigens op dat lokale, nationale, regionale en mondiale toezichtsmechanismen meer en meer samenwerken en ervaringen uitwisselen.⁶³ Dit blijkt ook uit het vijfde rapport van het CPT over ons land: zo verwijst het CPT naar een rapport van de federale Ombudsman in het onderdeel gewijd aan het gesloten centrum van Vottem; maakt het uitgebreid gebruik van de rapporten van de lokale Commissies van Toezicht bij de gevangenen van Lantin en Vorst om de impact van de stakingsacties toe te lichten; en bespreekt het een inspectieverslag dat betrekking heeft op internaat 't Knipoogje.⁶⁴ Een debat over de verhouding van de lokale en nationale mechanismen (die vaak een categoriale inslag hebben) tot het CPT en (binnenkort wellicht) het SPT (die geen onderscheid maken tussen gevangenen, politiecellen, vreemdelingencentra, jeugdinrichtingen, internaten, psychiatrische instellingen, enzovoort) lijkt daarbij wenselijk.

Een dergelijk debat heeft uiteraard enkel maar zin als onafhankelijk toezicht *au sérieux* wordt genomen en als een vitaal en noodzakelijk onderdeel van een gezonde rechtsstaat wordt gezien. De vaststelling dat de Commissies van Toezicht en de Centrale Toezichtsraad op niet veel ondersteuning kunnen rekenen, wordt al verschillende jaren als een pijnpunt ervaren.⁶⁵ Dit is ook het CPT niet ontgaan. De delegatie drukt zijn verba-

60 Voor de meest recente stand van zaken, zie de website van de Association for the Prevention of Torture: http://www.ap.t.ch/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=662&Itemid=252&lang=en

61 Committee Against Torture, *Third annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (April 2009 to March 2010)*. CAT/C/44/2, 25 maart 2010, §3.

62 Het is vooralsnog onduidelijk welke instantie in België de rol van NPM zal toegewezen krijgen en hoe deze zich eventueel zou positioneren ten aanzien van de Commissies van Toezicht en de Centrale Toezichtsraad, welke in België enkel betrekking hebben op het gevangeniswezen. In april 2006 werd in een nota, voorbereid door Olivier De Schutter en Gauthier de Beco en ondertekend door verschillende Belgische NGO's, gepleit voor de oprichting van een Belgische Commissie voor Grondrechten, die in dat scenario ook de taak van NPM zou opnemen. Het blijft daar echter stil over. Zie 'De Belgische Commissie voor Grondrechten: voorstellen en voorstel van akkoord', Brussel, 18 april 2006, De tekst is terug te vinden op: http://www.mensenrechten.be/main.php?item_content=497

63 Zie hierover ook de proceedings van de conferentie die georganiseerd werd naar aanleiding van de twintigste verjaardag van het CPT: *New partnerships for torture prevention in Europe. Proceedings of the Conference. Strasbourg, 6 November 2009*. Council of Europe / Association for the Prevention of Torture, 2010.

64 CPT/Inf (2010) 24, §62, 64, 83, 84, 193..

65 S. DE DECKER, "De bewakers bewaakt: de rol van de commissies van toezicht en de Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen", *Fatik*, 2009, afl. 123, 15-16. Zie ook: T. VANDER BEKEN, "Beklagrecht en toezicht op gevangenen in tijden van nood. Zuerst kommt das Fressen und dann die Moral", *Panopticon*, 2008, afl. 4, 1-6; T. DEMEERSMAN en M. TASSIER, "Fatik sprak met Martine Pieraerts, lid van de Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen", *Fatik*, 2009, afl. 123, 43-45.

zing uit over het feit dat net de gevangenis van Brugge (waar de ABIV is ondergebracht) niet langer over een Commissie van Toezicht beschikt en roept op ‘de mettre résolution en oeuvre tous les moyens nécessaires afin que les Commissions de surveillance belges puissent s’acquitter de leur mission dans de bonnes conditions.’⁶⁶

Tegen die achtergrond valt het overigens op dat noch aan het begin van het CPT-rapport noch in annex II (waar de personen, instellingen en organisaties vernoemd worden met wie het CPT overleg heeft gepleegd) de Centrale Toezichtsraad wordt vermeld⁶⁷ – en dit terwijl het Comité P, de Algemene Inspectie van de politie, de federale Ombudsman, enzovoort wél bij het CPT op de koffie gingen. Verder is nergens in het CPT-rapport een spoor te bespeuren van de jaarrapporten van de Centrale Toezichtsraad. Gelet op de positie van de Centrale Toezichtsraad - *what’s in a name* - is dit verbazingwekkend. Gaat het om een vergetelheid? Of is er meer aan de hand?

Het is geen geheim dat ook de Centrale Toezichtsraad niet op rolletjes loopt. Zo waren einde september 2010 de jaarrapporten die betrekking hebben op 2008 en 2009 nog steeds niet beschikbaar. Daarenboven blonk de Centrale Toezichtsraad de afgelopen tijd uit door zijn afwezigheid in het publieke debat over opsluiting in België. Denk maar aan de ganse discussie over de (gedwongen) overbrenging van gedetineerden naar de gevangenis in het Nederlandse Tilburg ...of de opmerkelijk positief gekleurde berichtgeving over het vijfde CPT-rapport in de Vlaamse media, waarover we het eerder in dit editoriaal hadden. Voor zover mij bekend bereikte op geen enkel moment een standpunt uit de hoek van de Centrale Toezichtsraad het publieke debat. Los van de vraag waar we de oorzaak voor die radiostilte moeten zoeken, blijft dit een vaststelling die enkel maar betreurd kan worden.

Laat mij toe nog één keer Will Tura erbij te halen. *Mooi, het leven is mooi* gaat immers niet enkel over roze brillen. In de tweede strofe zingt Tura het volgende:

*De ochtendzon schijnt door het raam
En ik heb weer zo’n zin om op te staan
Kinderen te zien die naar school toegaan
Piano te spelen en door te gaan*

Hopelijk komt ook de Centrale Toezichtsraad snel weer toe aan piano spelen. Liefst nog in harmonie en samenspel met andere actoren op dit terrein – waaronder het CPT (en het SPT). Of de boodschap daarmee gehoord wordt of iets in beweging zet, is uiteraard verre van zeker – dat heeft het CPT de afgelopen jaren voldoende aan den lijve mogen ondervinden. Maar het publieke debat over opsluiting in België in het algemeen, en over de bevindingen en normen van het CPT in het bijzonder, zou er alvast gebaat mee zijn.

⁶⁶ CPT/Inf (2010) 24, §111 en 158.

⁶⁷ CPT/Inf (2010) 24, §4 en Annexe II (pp. 107-110).